

УДК 272-788:2-41

**ДІЯЛЬНІСТЬ КАПУЦИНІВ
У XVI–XVII СТОЛІТТІ:
МІСІЙНА СВІДОМІСТЬ ТА
ГЕОГРАФІЧНІ НАПРЯМКИ**

**THE ACTIVITY CAPUCHIN
IN THE XVI-XVII CENTURY:
MISSIONARY CONSCIOUSNESS
AND GEOGRAPHY DIRECTIONS**

Осмоловська О. Ю.,

кандидат історичних наук, доцент,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Україна, Київ)
e-mail: osmolovska.olena@gmail.com

Купців К. О.,

студентка історичного факультету,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Україна, Київ)
e-mail: 16if.k.kuptsiv@std.npu.edu.ua

Osmolovska O. Yu.,

candidate of Historical Sciences,
Associate Professor, National Pedagogical
M. P. Drahomanov University (Ukraine, Kiev)
e-mail: osmolovska.olena@gmail.com

Kuptsiv K. O.,

student of the historical faculty,
National Pedagogical M. P. Drahomanov
University (Ukraine, Kiev)
e-mail: 16if.k.kuptsiv@std.npu.edu.ua

У статті проаналізовано поширення напрямів діяльності капуцинів-місіонерів та їх роль у здійсненні місій на території Європи, Америки, Азії та Африки. Висвітлено особливості діяльності капуцинів та їхні методи впливу на суспільство.

Ключові слова: капуцини, місійна діяльність, проповідування, Конгрегація поширення віри, релігія.

In this article author analyzes the distribution of directions activity of capuchin Missionaries and its role in the implementation missions in Europe, America, Asia and Africa. Particular attention is activity of capuchin and their methods of influencing society.

Keywords: capuchins, missionary activity, preaching, Congregation for the Propagation of the Faith, religion.

В останні роки XV століття історія місій вступає в нову епоху. Відкриття Нового Світу та початку колоніального періоду пробуджує чернечі ордени до здійснення місійної діяльності. Запал проповідування актуальний і сьогодні, особливо серед місіонерів-капуцинів. Треба визнати, що в XVII столітті розпочався золотий вік місійних здобутків капуцинської реформи. Прослідкувати пробудження місій-

ної свідомості капуцинів, діяльність та результати - є головною метою даного дослідження.

Дослідження історії францисканізму та місійної діяльності капуцинів здійснював отець Лазаро Іріарте [1], приділяючи значну увагу статистичним викладкам. Історик Маріано Д'Алатрі [6] дослідив п'ятивікову історію ордену. Дослідники Роланд Прейс [7], Теобальдо Філезі [4], Люсія Чечі [5] та Томаш Протасевич [8], також в своїх працях підіймали питання діяльності та місій капуцинів. Джерельна база дослідження представлена збірниками документів [3], де наративно підтверджується розвиток та удосконалення структури чину. Географічний показник поширення діяльності чину, автор прослідковує в атласі капуцинів [2].

Капуцини сформувалися в Італії як окрема гілка францисканського ордену, яка була затверджена папою Клеменсом VII буллою від 3 липня 1528 року. Того ж року було ухвалено перший документ нової францисканської реформи – Статут з Альбачіна. Було прописано, що пустельницька риса нової гілки влади була незабаром поєднана з душпастирським служінням, особливо з проповідництвом і душпастирством хворих [7, с. 11].

З початку утворення ордену, специфічною та основною діяльністю капуцинів було проповідування. Завдяки євангельським та покайним проповідям, простій та зрозумілій для людей мові, капуцини були ідеальними проповідниками [1, с. 274]. Брати часто переказували Євангеліє, автентично свідчили про неї своїм життям та зовнішньою поведінкою, і вірні йшли за ними, бо вони переймалися проблемами слухачів.

Характерною рисою капуцинів є повна любові та істинно францисканська схильність до служіння хворим. Героїзм, проявлений під час епідемії чуми, був причиною великої поваги серед людей. Конституція 1536 року наказувала братам служити хворим на чуму та опікуватися бідними під час голоду [8, с. 17]. Прагнення мучеництва та вірності Статуту є двома основними «елементами», які завжди супроводжують місійне покликання капуцинів [1, с. 305]. Протягом XVI-XVII століття в Європі не було жодної епідемії, де капуцини не служили б хворим.

Треба зазначити, що капуцини були і військовими капеланами в лікарнях для поранених солдатів, а також серед бойових військ [6, с. 113]. У деяких провінціях, у різних монастирях були брати, які обов'язково мали відвідувати хворих, чи в приватних будинках чи в лікарнях. Їхнім завданням було підготувати хворих до прийняття таїнств та прийняття смерті. Подеколи капуцини з власної ініціативи або на прохання органів влади приймали обов'язок духовної опіки над лікарнями [6, с. 108].

Зі створенням ордену, папа Павло III заборонив капуцинам поселятися поза Альпами.

Він вважав, що кліматичні умови спричинять відхід монахів від первинної ревності. Цю заборону скасував папа Григорій XIII у 1574 році, і відтоді капуцини швидко поширювалися по всій Європі, а також почали місіонерське служіння на інших континентах [7, с. 11]. Капуцини-проповідники були різних національностей, але найчастіше будемо зустрічати французів, іспанців та італійців. Поширення на інші континенти сприяло розростанню у діяльності та кількості [2].

Відомо різні причини здійснення місій капуцинами. Наприклад, основна причина, чому капуцинів запрошували і відправляли до Швейцарії, Франції, Німеччини, Чехії та Бельгії-Нідерландів – була необхідність приборкати поширення протестантизму та повернути до католицької церкви. У Вальтелліні капуцини на прохання св. Карла Боромео розпочали свою діяльність проти еретиків у 1572 році [6, с. 44-45].

В першому столітті існування ордену було зроблено спробу проповідувати віру язичницьким народам. Першими капуцинами, про яких відомо, що вирушили до поганських земель, були Іван Зуазо з Мадінасідонія та Іван з Троя. Вони, з дозволу генерала Бернардина з Асті, вирушили до мусульманських країн заради мучеництва й зазнали його в Каїрі у 1551 році. В 1587 році Сікст V відправив невелику групу місіонерів-капуцинів до Константинополя, щоб допомагати рабам-християнам. Тут капуцини за свою віру зазнавали бича, ув'язнення та смерть [6, с. 47]. Капуцини були капеланами всіх французьких амбасад та консульств у турецькій імперії. Місії повністю утримувалися французькою державою. Праця місіонерів тут була скерована, передовсім, до схизматиків та еретиків різних угруповань.

У другій половині 16 століття капуцини вирушили до берберських країн (Марокко, Туніс, Алжир та Триполітанія), щоб піклуватися за рабами-християнами. Лише в наступному столітті були зроблені спроби оселитися там, і вони були успішні. В 1638 році Конгрегація заснувала місію в берберських містах [6, с. 122]. Капуцини постійно зазнавали переслідувань, але продовжували проповідувати та створювати осередки в Тунісі та Бісерті [6, с. 124]. Присутність місіонерів-капуцинів була і в колоніях Еритреї, Лівії та Ефіопії [5, с. 16].

Капуцини до закінчення першого періоду свого розвитку не заснували жодної постійної місії серед язичників та східних схизматиків. Іншим було апостольство серед еретиків Європи, яке інтенсивно розвивалося.

В першій половині XVII століття розпочався “золотий вік” місійних здобутків капуцинської реформи. З'являється прагнення євангельської експансії, яка шукає своєї реалізації як серед країн, опанованих ересю, так і серед східних дисидентів та серед язичників [1, с. 306].

Варто звернути увагу, що в XVII столітті створюється система керівництва місіями під керівництвом Конгрегації. У 1622 році видана булла папи Григорія XV про створення Конгрегації поширення віри, латиною – «пропаганда фіде» [6, с. 116]. Завдання конгрегації – координація місіонерської діяльності, сприяння у підготовці місцевого кліру. Цікаво, що сама поява цієї Конгрегації пов'язана з капуцинами. Урбанська колегія Конгрегації Поширення Віри була заснована у 1627 році завдяки кардиналові Антонію Барберіні. Найбільша кількість місіонерів, які у XVII столітті працювали під покровительством, були капуцинами, що підкреслила сама Конгрегація 13 червня 1635 року [1, с. 302].

Конгрегація затвердила всіх місіонерів, пропонує їхніми настоятелями, даючи їм канонічну місію. Із 1633 року все, що стосувалося місій, ведених чином, залежало від генерального прокуратора, який виконував роль зв'язкового між Конгрегацією та місійними провінціями. Кожною місією керував префект, яким переважно був провінційний міністр у випадку, коли місії доручали тільки одну провінцію. У таких випадках провінціал призначав віце-префекта, який займав апостольською працею. Коли місіонери були з різних провінцій, то Конгрегація призначала спеціального префекта. Отже, першими місіями, заснованими Конгрегацією, керував призначений Конгрегацією префект. Однак пізніше, опираючись на буллу Андріана VI, місіонери самі обирали собі префекта [1, с. 303].

У другому періоді, хоча й зберігається основний характер папських канонічних документів, які їх підтримують, але організація місій набуває більш національного характеру. Також зустрічаємо документ, де булла *Omnimodo* (Усіляко) підтверджувала спонтанність та свободу місійного покликання [1, с. 304].

Перша спроба встановити католицьку місію на Британських островах датується 1599 роком, коли святі отці таємно впливли до Англії, але там їх було ув'язнено та заслано. Згодом, офіційне відкриття місії капуцинів у Великій Британії та на сусідніх островах відбулося 29 травня 1608 року з дозволу Павла V [6, с. 46]. З 1630 року капуцини безперервно залишалися на британських островах аж до Французької революції, проте їх присутність була прихована [6, с. 119]. На території Великої Британії, капуцини діяли підпільно, адже їх виганяли, засуджували до смертної кари та заарештовували.

Перша канонічна місія в Ірландію була організована в 1615-1616 роках. Місія таємно переїжджала з місця на місце, де наvertала еретиків в лоно Католицької церкви. Місія була урочисто підтверджена Павлом V у 1618 році [6, с. 46].

Протягом XVII-XVIII століття капуцини вирушили на Схід. Головне їхнє завдання –

повернення різних розкольницьких церков до Католицької церкви. Брати менші активно брали участь у формуванні молодих людей, створювали школи, де викладалася не лише релігійні, а й гуманітарні науки. Приділяли увагу вивченню мов: латинської, французької, турецької, грецької, вірменської тощо [6, с. 125-126].

Збільшення кількості капуцинів, сприяли і розширенню ареалу їхньої діяльності. У 1640 році капуцини прибули до Індії [6, с. 131]. Варто зазначити, що найбільш знаменитою місією в Азії була місія в Тибеті. Питання про створення місії в Тибеті обговорювалося в 1703 році на засіданні Конгрегації. У результаті, в 1704 році місію вдалося організувати. Лише 12 червня 1707 році перші два місіонери досягли Лхаси, де їх зустрів привітно король та лами. Першим завданням було вивчити місцеву мову. В 1711 році капуцини змушені були покинути Лхасі через брак засобів для існування [6, с. 133]. За погодженням Конгрегації капуцини-місіонери відкрили кілька хоспісів біля Тибету: Патні, Катманде, Непалі, Бенгалії тощо. Станом на 1738 рік капуцини мали п'ять місійних станцій [6, с. 134].

Уцей період капуцини заснували як частини тибетської місії, місії в Бенгалі, Бутані та Непалі. Їм не вдалося організувати великі християнські спільноти, але діяльність цього періоду відзначилася лінгвістичними, етнографічними та географічними працями, завдяки яким капуцини стали відомими в Європі й здобули можливість утворення добре організованого апостольства. Чималим їхнім досягненням було також введення друкарства в Тибеті у 1741 році [1, с. 319].

Першим полем апостольства для місіонерів-капуцинів в Америці була Акадія (регіон на території сучасної Канади) Вперше в 1633 році капуцини прибули з місією на Малі Антилські острови. У 1650 році було відправлено місію до Вірджинії, Луїзіани [6, с. 135]. (135 історія) На території Гайани вперше було проголошено християнську віру. Щодо Південної Америки, то місії тут завершувалися невдачею, адже вони зіштовхувалися з жорстокістю місцевого населення, втручанням колонізаторів, відсутністю засобів до існування тощо. Капуцини проповідували і серед індіанців, особливо на території Гуаджіро та Монтілонес. У 1678-1680 роках було збудовано місіонерську префектуру в Каталонії та передано її капуцинам [6, с. 136-137].

З середини XVII століття Венесуела була полем місій діяльності капуцинів, але тільки через евангелізаційну присутність, оскільки не було засновано жодного монастиря й не розпочато душпастирського служіння в іспанських містах, тільки парафії та редуції серед індіанців, що жили в центральних районах країни [1, с. 326].

Першими спробували започаткувати місії в іспанській Америці в Ураба андалузійські

капуцини, вигнані з африканського берега у 1647 році, але ця спроба була невдалою. Того ж року брати Францискові з Памплони відкрили дорогу для капуцинів до місій під іспанським покровительством, заснувавши місію в Дарієн, яку довірили кастилійській провінції. У цей період сьогоднішня Венесуела була евангелізована іспанськими капуцинами. Понад 200 поселень в цій країні завдячує їм своїм існуванням [1, с. 326].

Французькі капуцини відкрили місію в Канаді у 1623 році завдяки ініціативі отця Йосифа дю Трембле. Ця місія була перервана, коли англійський уряд вигнав капуцинів у 1654 році. У 1720 році французькі капуцини знову розпочали цю місію. У французькій колонії Луїзіані у 1722 році капуцинам довірили регіон Новий Орлеан, а з моменту скасування езуїтів у 1773 році всю душпастирську опіку над колонією передано капуцинам [1, с. 331].

Близько середини XVII століття Малі Антіли перейшли під владу французів, а евангелізація перейшла до капуцинів. У 1752 році капуцини працювали на Мартиніці, Сан Бартоломео, Сан Крістофоро, Гранаді, Гваделупі, Сан Мартіно, Тортуга та Марігаланте. Французькі капуцини евангелізували також острів Каенне та берег Гайани у 17 столітті [1, с. 332].

Свою місійну діяльність капуцини розгортали й на землях Бразилії. Вперше, у 1612 році разом з французькою групою графа Росілли в стані Маранхао, на прохання королеви Франції Марії де Медіче, вони відкрили місію в бразильському штаті Мараньяо. Однак місія тривала не довго, бо їх вигнали португальці, які перемогли французів [6, с. 47]. Французькі капуцини повернулися до Бразилії у 1642 році, а з 1664 року евангелізували індіанців. У 1705 році їх замінили італійські капуцини. У 1730 році вони заснували три префектури в Бахія, Пернамбуко та Ріо-де-Жанейро [1, с. 319].

Для відбору та формації капуцинів важливими були місійні колегіуми – інституції, які були необхідними як в Європі, так і в заморських провінціях. До того дався мотив вивчення мови й необхідність духовної й пасторальної підготовки [1, с. 307]. Для вивчення мов у капуцинів, які вирушали на Схід, існували спеціальні центри у Франції, насамперед у Климентійській Академії. В кінці XVIII століття іспанські провінції капуцинів заснували колегіуми для місіонерів подібні до тих, які мали обсерванти, наприклад в Гавані (1782) для місії в Луїзіані і в Санлукрі (1795) – для Венесуели, у 1787 році засновано колегіум в Анконі для місій у Тибеті [1, с. 308].

У XVII столітті місіонери-капуцини почали також діяти в Росії [6, с. 121]. Заснувати місію намагалися французькі капуцини та результатів істотних не досягли. У 1705 році цар Петро I дозволив їм оселитися в Москві та вільно відправляти в своєму обряді. Однак повноцінної російської місії можна було заснувати тіль-

ки в 1720 році завдяки старанням Патрікія з Мілану. Він перебував у Грузії в місії, заснованій як префектура в 1661 році й довірених італійський капуцином. Від префекта Грузії до 1722 року була залежна московська місія, яка у 1719 році була довірена швейцарським капуцином та піднесена до апостольської префектури в 1731 році. Від префекта в Москві залежала резиденція в Астрахані й заснована у 1745 році в Україні. За панування Катерини II місіонери зазнали багато страждань, а згодом були вигнані [1, с. 310-311].

У 1622 році отець Паціфік з Провінс подорожував по країнах Близького Сходу. Ця мандрівка мала бути початком розгортання нових місій. Наслідком цієї «розвідки» був декрет Конгрегації Поширення Віри 9 квітня 1625 року, яким отець Йосиф (якого називали душею французької експансії першої половини XVII ст.) разом з отцем Леонардом з Парижу був призначений префектом всіх місій французьких капуцинів на 10 років, отримуючи широкі повноваження. Щоб полегшити керування місіями у 1634 році всі території були поділені на два округи: грецьку та сиропалестинську кустодію. Для кожної з них префекти призначили кустода, якого затверджував генерал чину. Після смерті отця Йосифа, Конгрегація вирішила довірити кожну місію відповідній провінції. Паризька провінція опікувалася грецькою кустодією, де капуцини перебували з 1626 року під покровительством французької амбасаді в Константинополі, а пізніше поширили свій вплив на архіпелаг та побережжя Малої Азії. Провінція Тур підтримувала місії на Кіпрі, Адаліх, Алеппо та Персії. Бретонській провінції довірено місії в Ефіопії, в Дамаску, Сидоні, Бейруті, Тріполі, Ліванській Горі, засновані переважно у період з 1625 по 1629 роки [1, с. 311].

Поле діяльності іспанських та італійських капуцинів були центральні регіони Західної Африки. Золотим сном для капуцинів було Конго, офіційно католицьке, але позбавлене релігійної опіки. Рішення про місію до Конго було прийнято на генеральній капітулі у 1618 році й довірено її іспанським провінціям. У 1640 році Конгрегація вислала італійських капуцинів, які змушені були повернутися з Лісабону через спротив Португалії. У 1645 році прибула до Конго перша група італійців та іспанців. Префектом місії був отець Бонавентура в Анголі. Пізніше обидві місії повернулися під керівництво одного префекта. Місія у Конго, яку пізніше утримували лише італійські провінції, проіснувала до 1835 року. Місія в Гвінеї була довірена у 1645 році провінції Андалузії, але місіонери змушені були швидко її покинути через спротив португальців [1, с. 315-316].

Капуцинська реформа XVI століття сприяла створенню ордену, який був готовий йти в нові землі, щоб проповідувати Євангеліє

та пропагувати власний спосіб євангельського життя. Досліджуючи питання місій, можна стверджувати, що капуцини визнавалися ідеальними проповідниками. Вже в першому статуті 1528 року було прописано, що брати повинні піклуватися про хворих - у результаті Європа не мала жодної епідемії, де капуцини б не служили хворим. Брати ордену були і військовими капеланами, допомагали пораненим солдатам. Капуцини з власної ініціативи, або на прохання органів влади приймали обов'язок духовної опіки над лікарнями. Створюючи місії, вони займалися і освітньою діяльністю: створювали школи, навчали гуманітарним наукам.

Місійна свідомість активізувалася завдяки відкриттю Нового Світу та збільшенню колоніальних володінь, але здійсненні місії в процесі становлення ордену, не були успішні. Їм не вдалося заснувати жодної постійної місії серед східних схизматів. Варто зауважити, що в час створення ордену починається активне поширення Реформації, і одразу постає завдання боротьби проти протестантів.

У XVII столітті починається «золотий вік» місійних здобутків капуцинської реформи. Організація місій набуває національного характеру, створюється Конгрегація поширення Віри. Під її покровительством здійснюються успішні місії в Азії, Америці, з'являється прагнення євангельської експансії, яка шукає своєї реалізації як серед країн, опанованих ерессю, так і серед східних схизматів.

Список використаних джерел

1. Лазаро І. Історія францисканізму/ І. Лазаро. – Львів: Місіонер, 2015. – 575 с. // Lazaro I. Historia Franciszkanizmu/ I. Lazaro. – Lviv: Missionary, 2015. – 575 p.
2. Atlas geographicus capuccinus. - Curia Generalis OFM Cap. – Romae, 1993.
3. I Cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619). Seconda edizione, a cura di Vincenzo Criscuolo, Roma 2020.
4. I Cappuccini nel Congo nei Secoli XVII e XVIII: Relazioni edite e relazioni inedite: Africa. – Volume 22, 1967. – A., Pp.462–475.
5. Ceci L. Il vessillo e la croce : colonialismo, missioni cattoliche e islam in Somalia (1903–1924) / L. Ceci. – Roma: Carocci, 2006, 271 p.
6. Mariano d'Alatri Zarys historii kapucynów / Mariano d'Alatri-Krakow: 2004. – 287 p.
7. Prejs R. Kapucyni na Ukrainie Zarys dziejow / R. Prejs. – Krakow: Serafin, 2009, 99 p.
8. Protasiewicz T. Bracia Mniejsi Kapucyni. Piękna i święta Reforma / T. Protasiewicz. – Krakow: Serafin, 2018. – 576 p.